

1974 - 1980 DÖNEMİNDE BELEDİYELERDE İŞÇİ - İŞVEREN İLİŞKİLERİ

Yıldırım KOÇ(*)

Toplum ve Bilim
No.17 Bahar 1982

GİRİŞ

1980 yılı sonunda belediyelerde 100 binin üstünde işçi ve 20 bin civarında memur çalışmakta, bu insanlar milyonlarca kentliye çeşitli alanlarda hizmet götürmekteydi. Ancak 1974-1980 döneminde Türkiye'deki toplumsal sistemin irrasyonel işleyişi (belediyelere yüklenen görevlerle sağlanan olanaklar arasındaki dengesizlik) yaygın işçi eylemlerinin ortaya çıkmasına neden olan bir yerel yönetim-merkezi yönetim çelişkisini gündeme getirdi.

Bu çalışmanın amacı, 1974-1980 döneminde kamu kesimi içinde de özel bir yeri olan belediyelerde istihdamı ve işçi-işveren ilişkilerini kısaca ele almak, belediye-merkezi yönetim çelişkisinin işçi hareketi üzerindeki etkilerini kısaca incelemektir. Çeşitli ülkelerde sanayi işçileri işçi hareketinin başını çekerken, Türkiye'de bir dönem hizmet sektöründeki işçilerin bu denli hareketlenmesinin nedenlerinin incelenmesinin, Türkiye toplumunun ve işçi hareketinin bir döneminin ve önümüzdeki yıllardaki dinamiğinin kavranmasına ve gelecekte 1974-1980 dönemi işçi hareketinin değerlendirilmesinde hatalara düşülmesini önlemede yararlı olacağı kanısındayım.

I. BELEDİYELERDE İSTİHDAM

Ele alınan dönemde belediyelerde önemli sayıda emekçi istihdam edilmektedir. Çalışanlar şu statülerdedir: Seçimle gelen görevliler, belediye memurları, daimi hizmetliler (müstahdemler), geçici hizmetliler, yevmiyeli personel, sözleşmeli personel, işçiler.

Bu grupların sayıca en önemlileri, belediye memurları ile 1475 sayılı İş Yasasına bağlı olarak çalışan daimi hizmetliler, geçici hizmetliler ve işçilerdir.

Belediye memurları devlet memurlarından farklı bir yasal statüye sahip olmalarına rağmen, hak ve yükümlülükleri açısından fark-

(*) ODTÜ İdarî İlimler Fak. İşletmecilik Böl. Öğretim Asistanı.

ları yoktur. Maaşları da her yıl bütçe yasasında saptanan katsayıya göre belirlenir.

Belediye memur ve daimi hizmetlilerinin istihdam koşulları 29.3.1943 tarih ve 2-19673 sayılı Bakanlar Kurulu Kararnamesi ile kabul edilen «Belediye Memur ve Müstahdemleri Nizamnamesi» ile düzenlenmiştir.

Bu tüzüğün belediyelerde istihdam açısından önemi, belediye dışındaki tüzel kişiliklerin belediyeler üzerindeki vesayetini düzenlemesidir. Tüzüğün dokuzuncu maddesine göre, Ankara ve İstanbul belediye başkan yardımcıları ile belediye idare şube amirleri ve belediye şube müdürleri, belediye başkanlarının önerisi üzerine İçişleri Bakanlığı'nca atanır. Belediye başkanlığının Bakanlar Kurulu kararı ile atanmış kişilerce yürütüldüğü durumlarda, il merkezi olan yerdeki memurlar valilerce, il merkezi olmayan yerlerdeki memurlarsa kaymakamlarca atanır. Belediye sağlık müdürleri, belediye doktorları, eczacıları, kimyagerleri, hemşire ve ebeleri Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı'nca; yüksek mühendis, yüksek mimar, mühendis, mimar ve fen memurları İmar ve İskan Bakanlığı'nca atanır. Veterinerlerin ve tarım işlerinde çalışanların tayinleri Gıda-Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı'nın belediye ayar memurlarının tayinleri ise Ticaret Bakanlığı'nın onayıyla tamamlanır.

ASU, EGO, İSU, İETT ve ESHOT kurumlarında teknik personel tayini ve bu kişilerin özlük işleri Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı'nca yürütülmektedir.

Belediyelerdeki memur sayısı, bir taraftan yeni belediyelerin kurulmasına, diğer taraftan mevcut belediyelerin büyümesine ve ayrıca belediyelerin (diğer kamu kesimi işyerlerinde olduğu gibi) siyasi partilerce taraftarlarıyla doldurulması nedenlerine bağlı olarak sürekli arttı. Tüm belediyelerde 1950 yılında 5.977 aylıklı kadrolu memur çalışırken, bu rakam 1959 yılında 9.199, 1965 yılında 11.364 ve 1970 yılında 14.093 oldu. Ücretli daimi hizmetli ile geçici hizmetli statüsünde çalışanların toplam sayısı da 1950 yılında 11.983 iken, 1959 yılında 27.794'e, 1965 yılında 31.822'ye ve 1970 yılında da 39.025'e yükseldi.

Belediyeler arasında en fazla işçi statüsünde çalışanın istihdam edildiği yer, İstanbul merkez ve bağlı belediyelerdir. 1973 yılında İstanbul merkez ve çevre belediyelerinde 9.620 memur, 280 teknik eleman, 201 tiyatro sanatçısı, 7.694 işçi, 2.038 Sular İdaresi Persone-

li ve 10.125 İETT personeli bulunuyordu (Orhan Ergüder, «Devlet ve Merkezi İdare ile İlişkiler,» **Cumhuriyetin 50. Yılında İstanbul'un İdari Sorunları Semineri**, s. 225.)

1980 yılı Temmuz ayında yaptığımız bir ankete İstanbul Belediyesi'nin gönderdiği yanıtı göre, belediyeye bağlı müdürlüklerde (çevre belediyeler dahil) çalışan işçilerin sayısı 11.979'du. İSU ve İETT'deki işçi statüsündeki çalışanlarla birlikte bu rakam 15 bini aşmaktaydı.

1980 yılında Ankara Belediyesinde çalışan işçilerin sayısı ise 11.100 civarındaydı. EGO eski genel müdürü Ertuğrul Amasyalı'nın Devrimci Belediyeler Derneği Yayın Organının Haziran 1977 tarihli sayısındaki yazısından, EGO bünyesindeki personel sayısının 1974 yılı sonunda 2.674 iken 1977 yılı Nisan ayında 2.324'e düştüğünü öğreniyoruz. Aynı derginin Mart 1977 sayısında ise, Ankara Belediyesi Temizlik İşleri Müdürlüğünde 1.500 süpürgeci, 700 yükleme işçisi ve 150 seyyar işçinin çalıştığı belirtiliyor. (İsmet Çanakçı, «Başkentin Temizliği Konusunda Halkımıza Düşen Görev.»)

İstanbul ve Ankara Belediyeleri dışında İzmir (9.000 işçi), Gaziantep (2.300 işçi), Mersin (2.000 işçi), Balıkesir (2.000 işçi), Kayseri (1.923 işçi) ve Konya (1.667 işçi) merkez belediyelerinde önemli sayıda işçi çalışıyordu.

1974-1980 döneminde belediyelerde çalışanların sayısı hem gerektiğinden fazla, hem de gerektiğinden azdı.

Ele alınan dönemde belediyelerde yaygın olarak karşılaştığımız personel politikasını Ertuğrul Amasyalı şöyle eleştirmektedir:

«Personel sağlanmasında güdülen politika, kuruluşun görevlerini zamanında yerine getirecek ve ileriye dönük plan ve programlar yapacak kapasitede eleman yerine, herhangi bir görev için gerekli öğrenim düzeyine dahi sahip olmayan, ancak her emre 'evet' diyebileceklerin alınması şeklinde olmuştur.» (EGO Genel Müdürlüğünün Sorunları ve 1974-75-76-77 Yılları Çalışmaları,» D.B.D. Yayın Organı, Haziran 1977, s. 49-50.)

1977 yılında Ankara Belediyesi Temizlik İşleri Müdürü olan İsmet Çanakçı da, 2.350 işçinin varlığına rağmen, görevlerini yerine getirmede yetersiz kaldıklarını belirtmekte, şunları söylemekteydi: «1976 yılında Temizlik İşleri Müdürlüğünü denetleyen yetkililer, 450 işçinin daha Temizlik İşleri Kadrosuna katılmasını zorunlu görmektedir.» (Çanakçı, a.g.e.)

Belediye personelinin yetersizliği salt 1970'lerin bir sorunu değildir. 1969 yılında yayınlanan ve 154 küçük belediyeden gelenleri kapsayan bir anketin sonuçları da, bu noktayı vurgulamaktadır:

«Ankete katılan belediyelere, gelmekte oldukları belediyelerin bugünkü personelinin gerek nicelik, gerekse nitelik bakımından yeterli olup olmadığı sorulduğunda, hemen bütün belediyeler yetersizlikten yakınmışlardır. Belediye personelinin nitelik yönünden yetersiz olduğunu bildirenlerin oranı (% 74), sayıca yetersiz olduğunu bildirenlerin oranından (% 66,8) biraz fazladır.» (Cevat Geray - Ruşen Keleş, **Personelinin Gözüyle Küçük Belediyelerin Sorunları**, s. 52.)

Bürolar dışında çalışan belediye personeli nitel ve nicel olarak yetersizken, bürolarda aşırı istihdam vardı. Bu da belediye işvereni- nin 1974-1980 dönemindeki özelliklerinden kaynaklanmaktadır.

Genel olarak kamu kesiminde ve özel olarak belediyelerdeki bu aşırı istihdam, ülkedeki yetersiz sanayileşmenin ememediği işgücü fazlasının sisteme hayati bir zarar vermeden etkisizleştirilmesi içgü- düsünün doğal bir sonucudur. Sanayileşmenin niteliği ve düzeyi de- ğişmediği sürece de, mevcut ekonomik-toplumsal-politik sistem top- lumsal patlamaları önleyici çeşitli mekanizmaları getirmeye çalışa- caktır. Belediyelerdeki çarpık ve aşırı istihdam sorununun çözümü belediyelerde değil, sistemdedir. Belediyelerdeki işçi-işveren ilişkile- ri de bu çerçevede değerlendirilmelidir.

Belediyelerde işe alma yetkisi belediye başkanına verilmiştir (1580/96: «Bilumum belediye memurları ilk içtimanda belediye mec- lisince tasdik olunmak şartıyla, belediye reisi tarafından intihap ve tayin olunur.») Belediye başkanının tayin yetkisindeki tek kısıtlama, akrabalıktır:

«Belediye reisleri tayinleri kendilerine ait memuriyetlere baba, ana, ođul, kardeş, kayınpeder, kayınbirader, damat; enişte, ye- ğen, amca, dayı, teyzé, hala, baldız, karı ve koca ve kızlarını tayin edemezler, belediye reisi ile bu derece karabeti olan memurların reisin bulunduğu belediyede içtimaları caiz değildir. Bu derecedeki akraba bir dairenin aynı şubesinde veya heyette içtima edemez, belediye reisinin intihap ve tayininden evvel nasbedilmiş memurların hakları mahfuzdur.» (Belediye Memur ve Müstahdemleri Nizamnamesi, M. 19.)

Belediye Yasası'nın 117. maddesinin 16. fıkrasında, maaş ve ücretler toplamının belediye gelirinin yüzde 30'unu geçemeyeceği hükmü de, 1974-1980 döneminde personel istihdamını kısıtlamada etkin olamamıştır.

Belediyeler, diğer kamu kesimi işyerleri gibi, 1974-1980 döneminde mevcut sistem için bir subap görevi üstlenmişti. Diğer taraftan, belediye başkanları siyasi partiler arasındaki mücadelede taraftı. Genellikle bir siyasi partinin adayı olarak belediye başkanlığına seçilmişti. Mevcut toplumsal ve politik ilişkiler içinde de doğal olarak partisine ve kendisinin seçilmesine çeşitli biçimlerde katkıda bulunanlara karşı belirli «sorumluluklarını» yerine getirecekti. Bu sorumlulukların en yaygın görüleni ve etkeni de, belediyeye «adam almaktı.» Birçok belediyede her yönetim değişikliğini çok sayıda işçi ve memurun işe alınması izlemiştir. Aynı partiden farklı hiziplerin temsilcilerinin belediye başkanlığına gelmesinde ise işe almalar ve işten çıkartmalarda bu kez hizip çıkarları öne geçti. İşe alınan kişilerin çok azı gerçekten çalışmaktaydı. Bir kısmı ise hiç işe dahi gelmeden maaşını alıyordu.

İşe almalarda olduğu kadar işten çıkartma veya işten çıkartmayı hedefleyen çeşitli davranışlarda da (işyeri değiştirme, çok iş yükleme, v.b.), belediye başkanının siyasi tavrı etkin oldu. Bu durum 1963 yılında yapılan bir çalışmada bile saptanmış, 1974-1980 döneminde ise çok daha büyük boyutlarda görülmüştür:

«Yukarıda belediye başkanlarında, 25 yaşından yukarı olmak, Türkçe okuyup yazma bilmekten ileri, olumlu bir nitelik aranmadığını gördük. Bu nitelikteki başkanlar, personele baskı yapmak, kendi partisi mensuplarına, yakınlarına çıkarlar sağlamak yoluna kolaylıkla sapabilmektedirler. 1963 Kasım'ında yapılan belediye seçimlerinden sonra bir kısım belediyeler siyasi maksatlarla bazı kadroları kaldırmaya ve yenilerini almaya teşebbüs etmişlerdir. Artan yakınmalar üzerine, İçişleri Bakanlığı'nın yaptığı bir tamimden aldığımız şu satırlar, belediyelerin bu alandaki tutumu hakkında bir fikir vermektedir: 'Belediye meclisi kararlarında hiçbir gerekçe gösterilmeden (lüzum yoktur) gibi sebeplerle bir kısım kadroların kaldırıldığı ve bu suretle bazı memurların maaşlarının ödenmeyerek mağdur edildikleri başkanlığa yapılan şikayetlerden anlaşılabilir bulunmaktadır.» (F. Yavuz, **Türk Mahalli İdarelerinin Yeniden Düzenlenmesi**, s. 46.)

Belediyelerde işe alma ve işten çıkartma politikalarının yanı sıra, 1974-1980 döneminde toplu iş sözleşmeleri ile verilen haklarda da belediye yönetimi ile belediye işçilerinin üye bulunduğu sendikaların siyasi görüşlerinin uyum içinde olmasının önemli rolü oldu. Bu uyumun sağlandığı yer ve zamanlarda, (işçilerin aynı zamanda belediye seçimlerinde oy sahibi oldukları da hesaba katılarak) işçiler açısından iyi ücret ve çalışma koşulları içeren toplu iş sözleşmeleri bağlandı. Çeşitli sendikaların maddi olanaklarının genel ve yerel seçimlerde kullanılması veya kullanılabilmesi umudu da, belediyelerin işveren olarak tavrını önemli ölçüde etkiledi.

Burada çok kısa olarak ele aldığımız bu ve benzeri nedenlere bağlı olarak, 1974-1980 döneminde belediyelerdeki işçi-işveren ilişkileri, özel kesimdeki ilişkilerde çok farklı gelişti. Özel sektörde gözüken çelişkilerden farklı nitelikte (aynı biçimde gözükse bile) çelişkiler çıktı. Özellikle belediyelerle merkezi yönetim arasında bir çelişki de varsa, özel sektördekiyle kıyaslanamayacak olaylar patlak verdi.

II. BELEDİYELERİN PERSONEL HARCAMALARI

Belediye Yasası'nın 117. maddesinin 16. bendi, «belediye bütçesinden tediye edilecek olan maaş ve ücretler yekûnu senevi varidatın azami % 30'unu tecavüz edemez. Görülen ihtiyaca göre ve Dahiliye Vekaletinin müsaadesiyle bu miktar artırılabilir» hükmünü getirmiştir. Ancak gerek istihdam edilen personelin sayısının ve personele yapılan ödemelerin artması, gerek belediye gelirlerinin belediyelerin artan gerekli harcamaları kadar artmaması nedeniyle, bu yüzde 30'lük orana 1974-1980 döneminde uyulmadı.

Personel harcamalarındaki artışın bir nedeni olan artan personel sayısını daha önce ele almıştık.

Personele yapılan ödemenin artması ise katsayı artışı veya toplu iş sözleşmeleri ile oldu.

Devletin memurlarına katsayı artışı veya çeşitli adlar altında yaptığı yan ödemelerdeki artış, belediye memurlarına da uygulandı. Toplu iş sözleşmelerinde verilen haklar ise işçilerin ücretlerindeki artışı sağladı. Devlet, doğrudan doğruya istihdam ettiği memur ve işçisine yaptığı ödemenin önemli bir bölümünü vergi olarak geri alırken, zaten parasal sıkıntı içinde bulunan belediyelerin böyle bir

olanakları yoktu. Belediye personel harcamalarının belediye gelirleri içindeki payının % 30'un üstüne çıkmasının bir nedeni de budur.

Memurlar ve işçiler, hayatın giderek daha pahalılandığı 1974-1980 döneminde yoksullaşmamaya ve daha da öte, gerçek net gelirlerini yükseltmeye çalışıyorlardı. Memurların bu doğrultuda yapabilecekleri fazla birşey yoktu. Ancak işçiler toplu sözleşmelerde yüksek taleplerle belediyelerin karşısına çıkabilmekteydiler. Bu da, yetersiz gelirli belediyeler için önemli bir sorun oldu.

Ahmet İsvan, 1977 yılında yayınlanan **Halkın Belediyesi İstanbul** kitapçığında, 1974-1977 döneminde memur maaşları ve ek ödemelerine yapılan zam toplamının 449 milyon TL, işçi ödemelerinde toplu iş sözleşmeleriyle getirilen ek maliyetin de 1974 yılında 172.9 milyon TL, 1975'te 105.2, 1976'da 265 ve 1977 yılında da 603 milyon TL olduğunu belirtmektedir. (a.g.s., s. 76-77).

Ankara Belediyesi eski başkanı Vedat Dalokay da, sorunu şöyle açıklamıştır:

«Her yıl artan makine, yedek parça, petrol ve malzeme fiyatları bir yandan; toplu sözleşmelerden ve Meclisçe çıkartılan yan ödemeler, ikramiyeler ve artırılan maaş katsayılarından ötürü artan işçi ücretleri ve memur maaşları öte yandan, belediyelerin malî yükümlülükleri önemli bir biçimde artırılmış ve fakat karşılığında da hiçbir yeni gelir kaynağı belediyelere verilmemiş ve gösterilmemiştir. Örneğin, memur maaş katsayısı, T.B.M. Meclisi kararı ile 11 veya 12 olursa, belediyelerin bu memurlarına fazladan ödeyeceği 500-600 milyon lirayı bu fukara kurumlar nereden ve nasıl bulacaktır?» (Vedat Dalokay, «Belediye Gelirleri Yasası Hemen Çıkmalıdır», D.B.D. Yayın Organı, Şubat 1977, s. 32).

1974-1980 döneminde belediyelerin personel harcamaları hızla arttı. Ancak bunun nedeni işçi ve memur ortalama ücret ve maaşlarının yüksekliği değildi. Personel harcamalarının artışındaki ana etken, genel olarak sistemin ve özel olarak da başta Adalet Partisi ve Cumhuriyet Halk Partisi olmak üzere, tüm siyasi partilerin belediyeleri işsizliğin doğurduğu gerginliğe karşı bir subap ve kendi partileri için oy deposu olarak değerlendirme ve kullanmalarıydı.

III. MERKEZİ YÖNETİM İLE BELEDİYELER ARASINDAKİ ÇELİŞKİ VE İŞÇİ-İŞVEREN İLİŞKİLERİ

Türkiye’de son yıllarda olağanlaşan ve kanıksanan bir olgu, belediye işçilerinin direnişleridir. Temizlik işçilerinin toplamadığı çöpleri görüp, «çöpçüler yine direniş yapmış» demek bile olağanlaşmıştı.

Belediye hizmet sektörü işçileri nitelik itibarıyla sanayi işçisinden farklıdır. Diğer ve özellikle gelişmiş kapitalist ülkelerde işçi hareketlerinde başı genellikle sanayi işçileri çeker. Ancak Türkiye’de belediye işçileri bir «direnme geleneği ve alışkanlığı» oluşturarak, sanayi işçilerinden bile farklı bir noktaya gelmişlerdir.

Belediye işçilerinin 1980’e doğru kendilerine özgü bir direnme geleneğinin oluşması özellikle 1973 yerel yönetim seçimlerinden sonradır. Daha ilerde ayrıntılı olarak ele alınacak grev ve direnişlere ilişkin şöyle bir genelleme yapabiliriz: 1973 seçimlerine kadar belediyelerdeki grev ve direnişler kısıtlıdır ve genellikle belediye başkanına ve çevresine yöneliktir. 1973 yerel yönetim seçimlerinden sonra ise, önemli kentlerin çoğunda belediyelerde yönetime gelen CHP’liler ile Milliyetçi Cephe ve 1978-1979 yıllarında da CHP Hükümetleri arasındaki çelişkiler, işçilerin sık sık görünüşte belediyeye, ancak gerçekte (bazı durumlarda belediye başkanlarının desteğini de alarak) merkezi yönetime karşı grev ve direnişlere başvurmasına ve başvurabilmesine neden olmuştur. İki kesimin çelişkisinin ortaya çıkardığı çatlak ve hatta gedikten işçi hareketi fişirmiştir. Belediyelerin içinde buldukları parasal sıkıntı, özellikle büyük kentlerin belediyelerini, elindekini yitirmemek ve daha yüksek ücretle daha iyi çalışma koşulları peşinde koşan işçilerle yanyana tavır almaya itmiştir. Bu durum, belediyelerdeki işçi-işveren ilişkilerini özel kesimden olduğu kadar, diğer kamu kesimi işyerlerinden de ayırır.

Bu durum, Ankara Belediyesi ile ilgili iki örnekte açıkça görülmektedir.

18.2.1980 tarihli Milliyet Gazetesi’nde «Ali Dinçer, Ankara Belediye Başkanı» imzasıyla yayınlanan aşağıdaki ilan, merkezi yönetimle belediye arasındaki çelişkinin işçi direnişlerini nasıl tahrik ettiğini, sistemin çatlağından işçi hareketinin gelişmesini nasıl teşvik ettiğini göstermektedir:

«Ankara'da yaşanan olağan dışı durumla ilgili Belediye Başkanının açıklaması:

Günlerdir Ankara'da belediye hizmeti durdu. Niye durdu? Çünkü Cumhuriyet Hükümetinin Başbakanı ve Maliye Bakanı, Ankara halkına hizmet sunan, biraz daha insanca yaşamamız için alınteri döken belediye çalışanlarının maaşlarının ödenmesine 2,5 aydır yanaşmıyor. Sonuçta ne oluyor? Yerel yönetimlerin kent vatandaşına doğumdan ölüme, sabahdan akşama kadar sunduğu hizmetler günlerdir duruyor. Kent hizmetlerini sunarken kullandığımız daha yeni alınmış milyarlarca liralık makineler duruyor. Hergün yüz milyonlarca liralık hizmet sunulmuyor.

«Oysa biz kent halkına hizmet sunmak için görev aldık. Bu görevleri gücümüzün yettiğince sunmak için gece gündüz demeden çalışıyoruz, daha insanca, daha çağdaşca yaşam koşulları yaratmak için uğraşyoruz. Toplu taşımacılık, toplu konut gibi çok önemli projeleri başlattık. Çocuklarımıza belediyenin kasasına dokunmadan 1 milyon çocuk kitabı dağıttık. Türkiye'nin geleceği hepimizin sorumluluğundadır. Daha şimdiden nüfusumuzun % 50'si kentlerde yaşamaktadır. Bu oran gittikçe de artmaktadır. Kentlerdeki yaşamı daha iyiye götürmeye çalışan belediyeler 1930'larda çıkartılan yasalarla yönetiliyor. Anayasa hükmü olmasına karşın, 19 yıldır belediye gelirleri yasası çıkartılmadı.

«Biz sadece ürettiğimiz hizmetin karşılanmasını istiyoruz. 1979 da işçisi, memuru, dar gelirlisi ve zenginiyle Ankaralılar vergi ödedi, onlara hizmet sunan yerel yönetim, yani Ankara Belediyesine ise sadece 200 milyon lira verildi. Biz ürettiğimiz hizmetin karşılığını kent halkının verdiği vergilerden payımızı yine kent halkına hizmet sunabilmek için istiyoruz. Biz ulufe değil, sizlere götürdüğümüz hizmet için devlete verilen verginin karşılığını istiyoruz.

«Ankara'yı tekrar yaşanabilir duruma getirmek için 2,5 aydır tüm çabamı harcıyorum, direnişten bu yana hergün Cumhuriyet Hükümetinin sorumluları ile görüşmeler yapıyorum ama SONUÇ ALAMIYORUM. Ankara halkını, hergün pislik, patlayan kanallar ve götürülemeyen hizmetler içinde yaşamaya mahkûm etmemek ve topluma daha huzurlu bir ortam hazır-

lamak Cumhuriyet Hükümetlerinin görevidir. Niye bu görevin gereği yapılmıyor? Herkesin bunu düşünmesini istiyorum. Bu duruma son vermek için, artık kamuoyuna, vatandaşlarımıza sesleniyorum, bize yardımcı olmalarını istiyorum. Ben de her şeyden önce bir vatandaş olarak bu acıklı-güldürüye son vermek için uğraşmaya devam edeceğim.»

Ankara Belediyesinde 1980 yılı Haziran ayı başında yapılan direnişte işçilerin ve Başkan Ali Dinçer'in açıklamaları da, bu çelişkinin sistemde yol açtığı çatlağı ve bunun bir direnme geleneği yaratmadaki önemini belirtmektedir:

«İki aylık maaşlarını ve iki maaş tutarındaki ikramiyelerini istiyorlar: 7 bin 500 belediye işçisi direnişe geçti:

«Ankara Belediyesi Temizlik İşleri, Veteriner İşleri, Fen İşleri, Park ve Bahçeler ve Sosyal Konutlar Müdürlüklerinde çalışan yaklaşık 7 bin 500 işçi, haklarını alamadıkları nedeniyle dün sabahтан itibaren direnişe başladılar.

«Ankara Sıkıyönetim Komutanlığından izin alınarak başlatılan direnişin, 2 maaş, 2 ikramiye ve öteki sosyal hakların alınmasına kadar devam edeceği bildirildi. **Direnişe geçen işçiler, direnişin belediye başkanına değil, CHP'li belediyeleri cezalandıran hükümete karşı yapıldığını** söylediler.

«Ankara Belediye Başkanı Dinçer konuşmasında Ankara Belediyesinin EGO ve Sular İdaresi dışında bütün birimlerinde başlayan genel direniş konusuna da değinerek şunları söyledi:

'Direnişteki işçilerimize hak veriyorum. Şimdiye kadar çalışmalarını bile takdire değer bir özveri örneğidir. Üç aydır hükümetten bir kuruş para alamadığımız için, arsa ve gayrimenkullerimizi satarak para bulmaya çalıştık. Ancak ulaşabildiğimiz nokta, bir maaş ve bir ikramiye ödeyebilecek düzeyde kaldı. İşçilerimizin diğer aylık ve ikramiyelerini ödeyebilecek paramız yok. Bu durum belediye için değil, hükümet için yüzkarasıdır. İktidarda bulunanlar, işçilerimizin ve bizim düştüğümüz bu hal karşısında işçilerimizin maaşını ödemek için bize arsa sattıran hükümet utanmalıdır.'»

(Hürriyet, 3.6.1980)

1974-1980 döneminde belediyeler ve merkezi yönetimde iki ayrı siyasi eğilimin saflaşması halinde, işçiler iki taraf tarafından da kullanılmaya çalışıldı. Belediye, gelirleri yetmeyince, gerekli kaynağı hükümetten koparabilmek için işçilerin direnişine göz yumdu ve hatta destekledi. Hükümet ise, gerekli parayı vermeyi geciktirerek ve böylece belediye hizmetlerinin görülmesini engelleyerek, belediye yönetiminde bulunan diğer siyasi eğilimi yıpratmaya, merkezi yönetimin yerel yönetimler üzerindeki etkinliğini artırmaya ve belediyeleri ekonomik açıdan daha da zayıflatmaya çalıştı. Belediyeler ancak sürekli olarak taşınmaz mallarını satarak işçi ve memur ödemelerini yapabildiler. Ankara Belediyesi işçileri 1979 yılında maaşlarını alamayınca Ali Dinçer'in odasını işgal ettiklerinde, «Belediye gerekirse Gençlik Parkını satsın, bize maaşlarımızı ödesin» demişlerdir. Sık sık direniş yapan işçilerin İş Yasasının 17. maddesinin II. bendi uyarınca işten çıkarılmamasının ve direnişteki işçilerin üzerine direnişi kırmak amacıyla merkezi yönetim tarafından kolluk kuvvetlerinin gönderilmemesinin nedeni, merkezi yönetim ve belediyenin birdiğere karşı işçileri bir silah olarak kullanma taktiği olsa gerektir. Bu ise işçilerin sınıf hareketinin oluşmasına önemli katkılarda bulunmuştur.

Sanınız şöyle bir genelleme yapmak mümkündür: Belediyelerdeki direnişlerde üç unsur vardır: merkezi yönetim, belediye yönetimi ve işçilerle sendika. 1974-1980 döneminde belediyelerdeki direnişlerin büyük bir çoğunluğunun nedeni, belediye gelirlerinin yetersizliği ve belediyelerin bu nedenle merkezi yönetime bağımlılığıdır (yerel yönetimlere verilen görevler ile ayrılan kaynaklar arasındaki uyumsuzluk, sistem açısından önemli bir irrasyonallıktır ve çelişkinin kaynağıdır). Belediyelerdeki diğer bir direniş nedeni ise belediye yönetimlerinin işçilerin sendikalaşmasına müdahalesidir (belediye-işçi çelişkisi). Bu müdahale de genellikle politik düşünce ve hesaplarla yapıldı. Bu iki ilişkinin çelişik olmadığı durumlarda (örneğin AP Hükümeti, AP'li belediye başkan ve yönetimi, «tarafsız» veya AP'li sendika) hiç direniş olmadı. AP hükümetleri, mevcut irrasyonel sisteme uyan yöntemlerle bu uyumu sağlamada oldukça başarılı oldu. CHP hükümeti ise, sistemi rasyonalleştiremedi (belediyelere verilen görevlere yeterli kaynak sağlayamadı) ve irrasyonel sisteme uyan yöntemleri ise uygulamaktan kaçındı. Bu durumda uyum da sağlayamadı. CHP hükümeti, CHP'li belediye yönetimleri ve CHP eski

milletvekili Abdullah Baştürk'ün başkanlığı ve CHP işçi bürosu üyesi Ertan Andaş'ın genel sekreterliğindeki Genel-İş üçlüsü, sürekli direniş doğurdu. Bu üç unsurun farklı çizgilerde olduğu durumlarda huzursuzluk bitmedi.

IV. BELEDİYELERDE SENDİKALAŞMA, TOPLU İŞ SÖZLEŞMELERİ VE UYUŞMAZLIKLAR

A. Sendikalaşma

Belediyelerde çalışanlar farklı niteliklerde işler yapmakta, farklı üretim alanlarında çalışmaktadırlar. Özellikle belediyelerin üretici duruma geçme çabaları, yeni işkollarına el atmayı getirmiştir.

1974 yılına kadar, belediyenin farklı işkollarında çalışan işçiler, çalıştıkları işkollarına uyan sendikalarda örgütleniyorlardı. İşkolları Yönetmeliği'nin 1972'ye kadar geçerli olan ilk biçiminde, «genel hizmetler» işkolunun kapsamı şu şekilde belirlenmişti: «Ayrıca işkolu gösterilmemiş olan veya yerinde sendika bulunmayan Devlet, Belediye, özel idare hizmetleri, çöp, kanalizasyon, drenaj, itfaiye ve sair gibi her çeşit kamu hizmetleri ve görevleri.» Enerji ve kara taşımacılığı işkolları da, belediyelerin elektrik, gaz, su, otobüs gibi alanlarını kapsayacak biçimdeydi: «Enerji sanayii: elektrik, gaz, su, istihsal, toplama, taşıma ve dağıtım işleri.» «Kara taşımacılığı: motorlu ve motorsuz taşıt işleri (otobüs, kamyon, tramvay, tünel ve sürücülük işleri).»

İşkolları Yönetmeliği'nde 28.9.1972 gün ve 14320 sayılı Resmî Gazete'de yayınlanarak yürürlüğe giren bir değişiklik yapıldı. Bu değişiklikle, «genel işler» işkolu şu biçimi aldı: «İşkolları Yönetmeliği'nde yer almayan işlerde çalışıp da, Sendikalar Kanununa göre işçi niteliğini taşıyanlar ile, belediyelere bağlı işyerlerinde yapılan özel yasalarla kurulmuş su, elektrik, gaz, otobüs, tramvay, trolley-büs, metro, tünel ve benzeri işler hariç her türlü işler.»

Örneğin taşımacılıkta çalışanlar, kara taşımacılığı işkolundaki sendikaya; elektrik, su, havagazı işyerlerinde çalışanlar enerji işkolundaki sendikaya; belediye hastanelerinde çalışanlar sağlık işkolundaki sendikaya üye olabiliyordu. 17.2.1974 tarih ve 14802 sayılı Resmî Gazete'de yayınlanarak yürürlüğe giren bir değişiklikle bu dağınıklık sona erdirildi. Sağlık kuruluşları dışında diğer tüm işkol-

larında çalışan belediye personelinin «genel işler» işkolunda örgütlenmesi esası getirildi. Bu değişiklik, bu yıllarda Türk İş'te olup, daha sonra DİSK'e geçen Genel İş Sendikasının büyümesine ve sendikal harekette etkinliğinin artmasına neden oldu.

Bu değişiklikten büyük zarar gören ve daha sonra Türkiye Belediye Hizmetleri İşçi Sendikaları Federasyonu'nu (B.İ.F.) kuran sendikalar, İşkolları Yönetmeliği'ndeki bu değişikliğin, o zamanlar Türk İş üyesi olan Genel İş Sendikası tarafından yaptırıldığı kanısındadır. B.İ.F. 1979 yılı sonunda, 1974 öncesine ilişkin olarak şunları yazıyor:

«Önemli bir işkolunda kamu hizmeti gören bu kuruluşlarımız; elektrik, gaz, su, üretim ve dağıtım ve ulaşım hizmetlerinin halkla bütünleşerek, yozlaştırmadan yürütümünü sağlamıştır. Bu nedenle bu işkolundaki hizmetlerin önemi belirlenmektedir. Çarpık ve ideolojik sendikacılığın elinde, taşıtın direksiyonu işlemez, elektriğin şalteri indirilir. Gaz ve suyun vanaları kapatılabilir. Bilinen çevreler bu işkollarını politik ve ideolojik maksatlı nasıl kullanabileceklerinin hesabını yapıyorlardı. Ve bunun tek yolu vardı: İşkolları Yönetmeliği'nde değişiklik yapmak... 1974 yıllarında Türk İş bünyesinde bulunan bugünün DİSK Genel İş'i el altından, kafasında planladığı ideolojik sendikacılığı güçlendirmek için, siyasal ve politik oyunlarla bu tarifte değişiklik yaptırıyordu.» (B.İ.F., **Kuruluşu, Amaç ve İlkeleri, Genel Örgütlenme Durumu**, s. 1-2.)

1974-1980 döneminde belediye işyerlerinde işçi hareketinin gelişmesinde önemli diğer bir etkenin, değişik üretim alanlarında faaliyette bulunan işçilerin aynı sendikal çatı altında toplanmalarını sağlayan bu yönetmelik değişikliği olduğu kanısındayım.

1980 yılı Eylül ayı başı itibariyle, bu işkolunda 4 konfederasyona bağlı önemli üç sendika ve bir federasyon vardı.

DİSK'e bağlı Genel İş Sendikası bunların en güçlüsüydü. İşkolunda çalışan işçilerin yarısından fazlasını üye kaydetmişti. Türk İş içinde Sosyal Demokrat Hareket şeklinde isimlendirilen oluşumda başı çeken ve 14.1.1971 günü toplanan Türk İş Yönetim Kurulu'na **4'lü Rapor** olarak bilinen raporu sunanlardandı. Genel İş, 5 Haziran 1976 tarihinde merkez yönetim kurulunun aldığı kararla DİSK'e ka-

tıldı. Genel Başkanı Abdullah Baştürk, 1977 Aralık ve 1980 Haziran genel kurullarında DISK genel başkanı seçildi.

Türk İş'e bağlı Türkiye Belediye Hizmetleri İşçi Sendikaları Federasyonu (B.I.F.) 1974 yılında İşkolları Yönetmeliği'nde yapılan değişiklikten sonra, daha önce kara taşımacılığı ve enerji işkollarında faaliyet göstererek belediye işçilerini örgütlemiş olan Tümtiş, Enerji İş, Eshot Tes İş, Su İş ve Ego Tes İş Sendikalarının yeni işkoluna geçip, federatif şekilde biraraya gelmeleriyle 24.4.1975 tarihinde kuruldu. 1980 yılı sonunda Federasyona bağlı sendikalar şunlardı: Türkiye Genel İş, Türkiye Bes İş (İzmir), Enerji İş (İstanbul), Orta Anadolu Bes İş (Konya), Belde İş (Sakarya), Kapı İş (Ankara), EGO Belediye İş (Ankara), Tümsu İş (İstanbul), Marmara Bes İş (Kocaeli), Markar Sen (İstanbul). Federasyona bağlı sendikaların toplam üye sayısı, Genel İş'te örgütlenmiş işçilerle kıyaslandığında oldukça azdı.

Bu işkolunda MİSK'e bağlı Türk Genel Sen'in 1980 Eylül'ünde örgütlü olduğu en önemli belediye, Elazığ Belediyesidir. Bunun dışında Iğdır, Ankara Yenikent gibi küçük yerlerde örgütlüydü.

Hak İş Konfederasyonu üyesi Hizmet İş ise 1980 yılında çok zayıftı.

1980 yılı sonunda belediyelerde çalışan işçilerin tümü (kamu kesiminde diğer kuruluşlarda olduğu gibi) sendikalıydı. Geçmişte sendikalaşma sürecinde işveren belediyeden işçi çıkartma yoluna başvurduğu durumlar olmuştur. Ancak işten çıkartmanın sert tepkileri ve 1973 ve sonraki yerel yönetim seçimlerinde CHP'nin başarısı, sendikasızlaştırma veya sendika değiştirmeye çabalama gibi müdahalelere büyük ölçüde son verdi.

Genel İş Sendikası'nın işkolundaki belirleyici gücü, Yargıtay 9. Hukuk Dairesinin 29,6,1979 tarihli kararında belirlenmiştir. Bilindiği gibi, işkolu yetkisi Çalışma Bakanlığı'nca verilmektedir. Çalışma Bakanlığı, 6.6.1979 tarihinde 34 no.lu işkolunda işkolu yetkisini Genel İş'e vermiş ve B.I.F. bu karara Yargıtay nezdinde itiraz etmiştir. Yargıtay 9. Hukuk Dairesi konuyu incelemiş ve itirazın reddine karar vermiştir:

«Her iki işçi kuruluşu, yasada öngörülen bildiri ve ilan prosedürünü yerine getirerek 34 no.lu kolda ve işkolu düzeyinde toplu iş sözleşmesi çağrısında bulunmuşlardır.

Karşılıklı itirazlar üzerine Çalışma Bakanlığına gönderdikleri Noter tespit belgelerinde B.İ.F.'nin 83 283, Genel İş Sendikası'nın 144 150 üyeye sahip olduğu bildirilmiştir.

Bakanlık; yürürlükte olan işkolları tüzüğüne göre kapıcı ve kalorifercilerin de aynı kolda sayılmaları gereğini kabul ile Sosyal Sigortalar uygulamalarındaki kodlara göre ve sağlık hizmetleri dışındaki belediye hizmetlerinde çalışanlar ile bunlardan ne kadarının hangi işçi kuruluşuna üye olduklarını da Bakanlık teşkilatı aracılığıyla tespit yoluna giderek çalışanlar toplamının 144 113 olduğunu, bunlardan 76 755'inin Genel İş Sendikası'na, 21 287'sinin B.İ.F.'na üye olduklarını kabul ile çoğunluğun Genel İş Sendikası'nda olduğuna karar vermiştir. Noter tespit belgelerinin içerik itibarıyla gerçeği yansıtmadığına, Bakanlıkça yapılan inceleme, araştırma ve tespitlerde bir yanlışlık bulunmadığına göre, karara karşı yöneltilen itirazlar yerinde değildir.»

B. Sendikaların Belediye Sorunlarına Yaklaşımı

Belediyelerde çalışan işçilerin çoğunluğunu bünyesinde toplamış bulunan Genel İş Sendikası'nın belediyeciliğe ilişkin tavrı, işveren olarak belediyelere karşı tavrını büyük ölçüde etkilemiştir. Bu nedenle, Genel İş'in belediyelere yaklaşımını özetlemekte yarar gördük.

Genel İş'e göre, belediyelerin sorunlarının iki kaynağı vardır:

«Belediyeler, görevlerini yerine getirmeye yeterli gelir kaynaklarından yoksun bırakılmışlar, çalışanların aylıklarını, işçilerinin ücretlerini ödeyemez duruma düşürülmüşlerdir.»

«Belediyelerin kuruluşu, işleyişi ve yönetimi demokratik değildir. Belediye organlarında, çalışan kesimlerden çok, küçük üreticilerin, aracı yapsatçıkatmanların temsilcilerinin ağır basması halktan yana olan belediye girişimlerini engellemektedir. Buna karşın belediyelerin emeğiyle geçinen geniş halk yığınlarıyla ilişkileri kopuktur. Üstelik görevlileri ve işçileri belediye yönetimine katılmamaktadır.» (Genel İş, **VII. Dönem Çalışma Raporu**, Nisan 1978, s. 135.)

Genel İş, merkezi yönetim ile belediye ilişkisinde belediyelerin güçlendirilmesinden yanadır:

«Biz hem belediye emekçilerinin haklarının zamanında ödemesi için, hem de kent halkının gereksinmelerinin en iyi biçimde karşılanması için belediyelerin güçlendirilmesi gerektiğine inanıyoruz. Güçlü belediyeciliğin birinci koşulu ise, belediyelere yeterli malî olanağın sağlanmasıdır.» (Genel İş, 8. Dönem Çalışma Raporu, Nisan 1980, s. 55.)

Genel İş, yerel yönetim birimlerinin özerk ve demokratik birer yapıya kavuşturulmasını, halkın yönetime katılma ve yönetimi denetleyebilmesi için yeni işleyişlerin getirilmesini, çalışan işçilerin söz hakkının artmasını talep etmektedir. Belediyelerin ellerindeki toprakları özel kişi ve kuruluşlara devretmesine ve oluşan rantı el koymamasına karşı çıkmakta, belediye üretim birimlerinin arttırılmasını ve tüketim kooperatifleri hareketinin desteklenmesini istemektedir. (Bkz. VII. Genel Kurul Çalışma Raporu, s. 140-141 ve 8. Dönem Çalışma Raporu, s. 55-56.)

DİSK yönetimi ise 1976 yılında belediyeler konusunda daha siyasi bir tavır aldı. Genel Başkan Kemal Türkler 9.3.1976 tarihinde yaptığı açıklamada, «seçimle işbaşına gelmeyen valilik kurumunun kaldırılması ve belediye ile birleştirilmesini» önerdi. Bu doğrultuda ilk faaliyet olarak DİSK Belediyelerle İlişkiler Bürosu'nu kurduklarını açıkladı. İstanbul Belediye Başkanı Ahmet İsvan da, 17.3.1976 tarihinde DİSK'e gönderdiği mektupta, böyle bir birimin oluşturulmasından duyduğu memnuniyeti belirtti (Ayrıntılı bilgi için bkz. DİSK Dergisi, Mart 1976, s. 15). Ancak bu konuda somut bir şey yapılmadı. DİSK'in 1977 yılında yapılan VI. genel kurulunda da Kemal Türkler genel başkanlığı yitirdi. Yerine Genel İş Sendikası genel başkanı Abdullah Baştürk seçildi. DİSK ile belediyeler arasındaki ilişki bu büronun dışında gelişti. Bu büronun daha sonra varlığına son verildiği sanılmaktadır.

C. Toplu İş Sözleşmeleri

Çeşitli belediyelerde ücret ortalamalarına ilişkin güvenilir veri bulunamamıştır. Ancak ücret dışı ödeme ve diğer çalışma koşullarının farklılaşması, ücret ortalamalarının da değişik olduğunu göstermektedir.

1979-1980 yıllarında bağtlanan toplu iş sözleşmelerinin ikramiye, kıdem tazminatı ve yıllık ücretli izin sürelerine ilişkin hükümlerinin kıyaslanması, iller arasında büyük farklılık göstermektedir.

Bilindiği gibi, 6772 sayılı yasa uyarınca, belediyelerde çalışan işçilere her yıl 52 yevmiyeleri tutarında ek ödeme yapılmaktadır. Bazı toplu iş sözleşmelerinde bu miktar artırılmamıştır (Trabzon, Kayseri, Sivas, Tokat). Yaygın olarak 90 yevmiyeye çıkarılmıştır (İskenderun, Mersin, Adana, Ordu, Diyarbakır). Iğdır (122 yevmiye), Gölcük-Yarımca-Değirmendere (120 yevmiye) ve İzmit (150 yevmiye) en yüksek örneklerdir.

Kıdem tazminatı, 1475 sayılı yasanın 14. maddesine göre, çalışılan her yıl için 30 günlük ücret tutarındadır. Bu süre bazı belediyelerde 35 güne (Denizli, İskenderun, Manisa, Iğdır), bazılarında 40 güne (Gaziantep, Çorum, Zonguldak, Sivas, Eskişehir), çoğunluğunda 45 güne çıkarılmıştır. Gölcük-Yarımca-Değirmendere, İstanbul Kartal, Elazığ belediyelerinde uygulanan toplu iş sözleşmelerinde bu süre 50 gün, Diyarbakır belediyesinde 55 gündür.

Yıllık ücretli izin süreleri de büyük değişiklik göstermektedir. Bilindiği gibi, 1475 sayılı İş Yasasına göre, 1-5 yıllık işçiye 12 işgünü, 5-15 yıl kıdemli işçiye 18 işgünü, 15 yıldan fazla kıdemli işçiye de 24 işgünü ücretli izin verilir. Toplu iş sözleşmelerinin büyük çoğunluğunda bu sürelere ekleme yapılmıştır. İstanbul Maltepe ve Ordu belediyelerinde yasal süreler uygulanmaktadır. Bazı belediyelerde yasada belirtilen kıdem kademelendirmesi esas alınarak süreler artırılmış, bazılarında kademelerde de değişiklik yapılmıştır. Bazı belediyelerde ise kademeler de kaldırılarak genel bir izin uygulamasına gidilmiştir.

Toplu iş sözleşmelerinde küçük, orta ve büyük boy belediyeler arasında, işçilere yapılan ödeme ve verilen haklar açısından önemli ve sistemli bir farklılık gözükmemektedir.

Belediyelerdeki toplu sözleşmeler, genel olarak, ücret dışı yarıncemeler açısından özel sektördekinden yüksektir, ancak diğer kamu kesimi işyerlerinde görülenlerden fazla farklı değildir. Ancak aşağıda ele alınacak konularda getirilen hükümler, genellikle diğer işyerlerinde bulunmamaktadır.

Ankara belediyesinde uygulanan toplu iş sözleşmesinin 26/3. maddesine göre, kendi isteğiyle işten ayrılanlara kıdem tazminatları verilmektedir. Ondokuzuncu maddeye göre, işçi yapı kooperatiflerine arsa konusunda yardımcı olunacaktır. Kırkdördüncü maddeye göre, ücretsiz berber sağlanacaktır. Kırkdokuzuncu maddeye

göre, düşünce suçu nedeniyle tutuklananların ücretlerinin dörtte üçü ödenmeye devam edilecektir.

İzmir Belediyesi ve ESHOT'ta uygulanan toplu iş sözleşmesinin 54. maddesine göre, işyerine alınacak cıraklar belediye işçilerinin çocukları arasından seçilecektir. Otuzsekizinci maddeye göre, işçilerin çocukları her yıl işveren tarafından sünnet ettirilecektir. Otuzdokuzuncu maddeye göre, tüketim kooperatifleri için yer verilecektir.

Askerliğini bitiren işçilerin yeniden işe alınmaları ve yokluklarında emsallerine yapılan zamların kendilerine de uygulanması, her üç toplu sözleşmede de vardır. İzmir ve İstanbul belediyelerinin toplu sözleşmelerinde 1 Mayıs işçi bayramı olarak kabul edilmiştir.

Her üç toplu sözleşmede de görülen diğer bir nokta, «işçilerin yönetime katılması» maddesidir. Ancak uygulamalar farklıdır.

İstanbul belediyesinde «verimliliği artırma ve yönetime katılma kurulu işyerinde verimliliği artırmak, iş huzurunu ve çalışma ahenliğini sağlamak, daha verimli olacağı ve verimi artırmakta katkısı olacağı düşünülen elemanları saptamak gayesiyle» kurulmuştur. Belediye başkanı, işyeri müdürü, sendika şube başkanı ve sendika merkez şube başkanından oluşur. İzmir belediyesinde ise, «verimliliğin sağlanması, hizmet üretiminin artırılması, emeğin değerinin en iyi biçimde korunması ve işçi-işveren ilişkilerinin demokratikleştirilerek olumlu bir düzeyde tutulabilmesi amaçları ile, işçilerin ve onları temsilen sendikanın işyerlerinin yönetimine etkin bir biçimde katılmalarını, işveren, endüstriyel demokrasinin doğal bir gereği olarak kabul eder.» Bunun biçimi olarak da, Genel İş şube başkanlarının encümen toplantılarına yetkili bir üye olarak katılması saptanmıştır.

Bu kurullar somut hiçbir şey yapmamışlardır. Ayrıca dikkat edileceği gibi, sendikanın yönetime katılmasına yönelik modeller geliştirilmiştir. 1978 yılı Temmuz ayında zamanın başbakanı Bülent Ecevit ile zamanın Türk İş genel başkanı Halil Tunç arasında imzalanan Toplumsal Anlaşmada yönetime katılmaya ilişkin modeller geliştirileceğinin karara bağlanmış olması, belediye toplu sözleşmelerine bu hükümlerin konmasının nedeni olsa gerektir.

Ç. Uyuşmazlıklar

1974-1980 döneminde belediyelerde işçi-işveren ilişkileri, daha önce ele alınan genel yapıya bağlı olarak sık sık uyuşmazlık doğur-

du. Bu uyuşmazlıkların bir kısmı yasal grev, bir kısmı ise direniş dönüştü.

275 sayılı Toplu İş Sözleşmesi, Grev ve Lokavt Yasasının 20. maddesinin 5. bendine göre, «kamu tüzel kişilerin veya kamu iktisadi teşebbüslerin yerine getirilen su, elektrik ve havagazı istih-sal ve dağıtım işlerinde» grev yapılması yasaktır. Aynı maddenin üçüncü bendi de hastanelerde grevi yasaklamıştır. Buna göre, belediyelerde çalışan işçilerin önemli bir kısmı yasal grev hakkından yoksundur.

Yasal grev, bilindiği gibi, menfaat grevi ve hak grevi olmak üzere iki biçimde olabilir. Toplu iş sözleşmesi bağtlama sürecinde uyuşmazlık olursa menfaat grevi, toplu iş sözleşmesi ile verilmesi kesinleşmiş hakların verilmemesi durumunda ise hak grevi söz konusudur. Her ikisinde de oldukça uzun bir prosedürün tamamlanması zorunluluğu vardır. Belediyelerin parasal yetersizlik nedeniyle sık sık toplu iş sözleşmeleri ile üstlendikleri yükümlülükleri yerine getiremez duruma düşmeleri, belediye işçilerinin örgütlü bulunduğu sendikaların sık sık hak grevine başvurmasına neden oldu. Ancak grev prosedürünün uzunluğu, toplu sözleşmeye konulan bir madde ile telafi edilmeye çalışıldı.

İstanbul Belediyesi ile Genel İş arasında bağtlanan ve 1.3.1979 - 1.3.1981 tarihleri arasında yürürlükte bulunan toplu iş sözleşmesinin «yasal hak direnişi» başlıklı 99. maddesi, belediyelerin özel durumunda işçiler ve sendika için çok önemli bir kazanımdır:

«İşçilerin ücretleri ve bu sözleşmeye göre yapılacak her türlü ödemeler ise sosyal yardımların işbu toplu iş sözleşmesinin 56. maddesinde belirtilen sürelerde ödenmemesi halinde, işçiler ödemeler yapılınca ve diğer sosyal haklar verilinceye kadar 1. fıkradaki şartlar dahilinde dilerlerse işbaşı yapmayabilirler. İşveren işbaşı yapılmayan bu günlere ait ücret ve sosyal yardımlardan hiçbir şekilde kesinti yapamaz. Gerek işi bırakma ve gerekse bu toplu sözleşmenin 56. maddesinin 1. fıkrasında düzenlenen gecikme cezasının uygulanabilmesi için işverenin zorunlu nedeni dışında ödemede bulunmamış olması ve zorunlu nedenin varlığının da sendika genel merkezince saptanması gereklidir. Sendikanın aidat ve benzeri alacaklarında da yukarıdaki madde hükmü uygulanır.» (Madde 99.

Madde 56'ya göre, gecikme cezası her gün için ödeme tutarının % 2'sidir.)

Sendika ve işçiler açısından böyle önemli bir kazanıma ne özel kesimde, ne de kamu kesiminde herhangi başka bir işyerinde rastlamak mümkün değildir. Belediye işçileri açısından bu hak, toplu iş sözleşmesi yükümlülüklerini yerine getirmeyen belediyelere ve dolaylı olarak merkezi yönetime karşı önemli bir mevzi olmuştur.

Belediye işçilerinin direnişleri kamuoyuna derhal yansımaktadır. Belirli işkollarında (elektrik enerjisi üretim ve dağıtım, demiryolu ve deniz ulaştırıcılığı, bankacılık, v.b.) işin durması, tüm ekonomiyi ve halkın yaşamını anında etkiler. Erdemir, Seydişehir, Azot Sanayii gibi ekonomi açısından önemli temel girdileri üreten işletmelerdeki iş durdurmaları bile kamuoyunu kısa sürede o denli ilgilendirmez ve etkilemez. Ancak belediye hizmetlerinin (özellikle temizlik ve ulaştırma) aksaması derhal yankı bulur.

Bu nedenle, belediye işçilerinin direnişleri oldukça etkin olmuştur. 1974-1980 döneminde belediye işçilerinin direnişlerini iki düzeyde ele alabiliriz: Siyasi nitelikte genel direnişlere katılma ve işyerine özgü sorunlara bağlı direnişler.

Belediye işçilerinin genel direnişlere katılması, özellikle Genel İş'in 1976 yılı Haziran ayında DİSK'e üyelik başvurusuyla önem kazandı. Belediye işçileri 1976 Eylül'ünde Devlet Güvenlik Mahkemelerini, 20 Mart 1978'de İstanbul Üniversitesi'nde 7 öğrencinin öldürülmesini, 1980 yılında Kemal Türkler'in öldürülmesini protesto etmek ve 30 Nisan 1980 tarihinde işçi bayramını kutlamak için yaygın ve etkin olarak eylem yaptılar. Kentin yerleşim ve iş çevrelerinin uzağındaki fabrikalarda yapılan direnişler kamuoyuna kısıtlı yansır ve etki yaparken, yol ortalarında kontağı kapatılarak bırakılan otobüsler ve toplanmayan çöpler, direnişçilerin seslerini duyurdu.

Bu dönemde belediye işçilerinin işyerlerine ilişkin sorunlarının başında, ücret ve diğer parasal haklarını zamanında alamamak gelmiştir. İşten çıkarılanların işe geri alınması için direnişe başvurmalarına da oldukça sık rastlanmaktadır. Bunun dışında rastlanan direniş nedenleri ise şunlardır: Ücretlerin artırılması talebi, sendikalaşmayı önlemeye veya zorla sendika değiştirmeye yönelik baskıları protesto, çalışma koşullarının düzeltilmesi talebi, Demirel Hükümetini protesto, sendikaya yapılan saldırıyı protesto, yemek kalı-

tesinin düzeltilmesi talebi, iş güvenliğinin sağlanması talebi, grev ertelemelerini protesto, yöneticilerin görevden alınmasını protesto.

Direnişlerin en yaygın biçimi iş bırakmadır. Kent içinde sessiz yürüyüşe de rastlanmaktadır. Bölge çalışma müdürlüğünü, belediye sarayını, belediye başkanının odasını işgal eylemleri de yaygındır. Bazı direnişler ise işbaşında oturma, iş yavaşlatma, yemek yememe biçimlerinde olmuştur.

Direniş ve yasal grevlerde 1977-1980 döneminde önemli bir artış gözükmemektedir. Bu konulardaki veriler güvenilir olmaktan çok uzaktır. Saptayabildiğimiz kadarıyla, belediye işçilerinin grev ve önemli direnişlerinin yıllara göre dağılımı şu şekildedir:

Yıl	grev	direniş	yıl	grev	direniş
1961	—	2	1971	6	1
1962	—	3	1972	1	—
1963	1	—	1973	?	—
1964	2	—	1974	2	2
1965	4	—	1975	4	5
1966	2	1	1976	1	?
1967	6	2	1977	4	?
1968	7	—	1978	18	16
1969	3	—	1979	29	21
1970	3	5	1980	11	?

Kaynak: Gazeteler, Türk İş Arşivi, Tüba İş-İşçi-Çalışma Ajansı, Genel İş Genel Kurul Raporları, DİSK 1979 Ekonomik Raporu.

Grev ve direnişler genellikle temizlik işleri, otobüs ve fen işlerinde uygulanmıştır. Su ve elektrik hizmetleri grev ve direnişler nedeniyle bir aksamaya uğramamıştır. Ücretlerin ödenmemesi nedeniyle uzun süreli olarak hizmetin aksadığı tek alan, temizlik ve çöplerin toplanması olmuştur.

1979 ve 1980 yıllarında Hükümetler, «memleket sağlığını ve milli güvenliği bozucu» olduğu gerekçesiyle sık sık belediye işçilerinin grevlerine müdahale ettiler. 1963-1978 döneminde genel hizmetler işkolunda hiçbir grev ertelemesi yokken, 1979 yılında beş grev 30 gün (ikisi 60 gün daha) ve 1980 yılında üç grev 90 gün süreyle ertelendi. Bu davranış ise, sorunları çözemediği için, değişik eylem biçimlerini gündeme getirdi.

Özetle; belediye işverenin yapısı ve merkezi yönetimle olan ilişkisinin sistemde yol açtığı çatlak, özellikle 1977-1980 döneminde belediye işçilerinin bir «direnme geleneği» oluşturmasında önemli bir rol oynadı. Değişik sektörlerde çalışmalarına rağmen aynı işkolunda örgütlenebilen belediye işçilerinin büyük bir çoğunluğunun DİSK'e bağlı Genel İş'te örgütlenmiş olması ve bu sendikanın başkanının aynı zamanda DİSK'in de genel başkanı bulunması, belediye işçilerini sendikadan da kaynaklanan bir hareketliliğin içine iten önemli bir etkendi. İşçilerin mücadelesi kapitalizme karşı bir program çerçevesinde gelişmedi. İşçilerin talebi, kapitalizmin Türkiye'deki işleyişinin irrasyonel yapısının işçileri etkileyen bazı olumsuz sonuçlarının düzeltilmesiydi. Bu koşullar, belediye işçilerinin, Türkiye işçi hareketi tarihinin en dinamik döneminin yaratılmasına önemli katkılarının bulunmasına neden oldu.

EK

BELEDİYELERDE YAPILAN GREV VE DİRENİŞLER (Saptanabilenler)

GREVLER: (1963 - 1980)

Bursa Bel. Otobüs İşletmesi	7.11.1963 - 27.11.1963	218 işçi
Malatya Bel. Mezbahası	12.6.1964 - 17.7.1964	28 işçi
Kayseri Belediyesi	15.9.1964 - 20.10.1964	354 işçi
İstanbul Pendik Bel.	1.8.1965 - 2.8.1965	27 işçi
Konya Bel. Mezbahası	18.9.1965 - 13.12.1965	17 işçi
Malatya Belediyesi	21.9.1965 - 22.10.1965	179 işçi
Denizli Belediyesi	1965 süre:??	27 işçi
İzmit Belediyesi	4.6.1966 süre:??	300 işçi
Adana Bel. Otobüs İşletmesi	4.8.1966 - 10.9.1966	61 işçi
Bandırma Belediyesi	3.3.1967 - 9.3.1967	63 işçi
Ankara Belediyesi	3.6.1967 süre:??	2.000 işçi
Manisa Belediyesi	11.5.1967 - 18.12.1967	147 işçi
Ankara Bel. Temizlik İşleri	3.6.1967 - 8.6.1967	1.200 işçi
Adana Belediyesi	10.6.1967 - 10.6.1967	325 işçi
Gaziantep Belediyesi	3.7.1967 - 6.7.1967	987 işçi
Konya Bel. Otobüs İşletmesi	14.2.1968 - 24.1.1969	29 işçi
Adana Belediyesi	29.5.1968 - 29.5.1968	800 işçi

İzmir Belediyesi Temizlik İşleri	30.5.1968 - 27.6.1968	337 işçi
İzmir Bornova Bel. Temizlik İşleri	5.6.1968 - 13.7.1968	86 işçi
İzmir ESHOT	24.6.1968 süre:??	??
Bursa Belediyesi Otobüs İşletmesi	1968 süre:??	236 işçi
Eskişehir Belediyesi Temizlik İş.	10.9.1968 süre:??	1.110 işçi
Kâğıthane Belediyesi	24.4.1969 - 29.4.1969	140 işçi
Konya Belediyesi Fen İşleri	26.7.1969 - 26.1.1970	110 işçi
Ankara İmar Müdürlüğü (Genel İş)	1.8.1969 - 5.8.1969	71 işçi
Buca Bel. Otobüs İşletmesi	22.3.1970 - 26.3.1970	192 işçi
Gölcük Belediyesi	3.8.1970 süre:??	44 işçi
Mersin Bel. Mozbahası	16.11.1970 süre:??	34 işçi
Adana Bel. Ekmek Fabrikası	7.1.1971 - 28.2.1971	98 işçi
Adana Bel. Otobüs İşletmesi	13.1.1971 - 2.2.1971	324 işçi
Antalya Belediyesi	4.3.1971 - 22.3.1971	189 işçi
Bursa Belediyesi Otobüs İşletmesi	10.3.1971 - 14.6.1971	227 işçi
Kayseri Belediyesi	24.7.1971 - 4.8.1971	950 işçi
Urfa Belediyesi	24.8.1971 - 10.9.1971	38 işçi
İzmir Belediyesi	26.9.1972 - 1.10.1972	1.857 işçi
Ankara Belediyesi	10.7.1974 - 20.7.1974	641 işçi
İzmir Belediyesi	8.10.1974 - 16.10.1974	2.600 işçi
İETT	15.2.1975 - ???	1.460 işçi
Sakarya Geyve Belediyesi	25.5.1975 - ???	????
Seydişehir Belediyesi	9.6.1975 - ???	????
Ankara Belediyesi Otobüs İşletmesi	11.8.1975 - ???	2.500 işçi

Genel İş Sendikası'nın 1977 sonu - 1978 Dönemi Grevleri

Ordu Belediyesi	11.10.1977 - 14.11.1977
Afyon Belediyesi	28.9.1977 - ?
Darıca Belediyesi	7.7.1977 - 12.7.1977
Gemlik Belediyesi	7.6.1977 - 12.7.1977
Mihalıççık Belediyesi	6.5.1977 - 10.5.1977
Tuzla Belediyesi	13.8.1977 - 7.9.1977
Burdur Belediyesi	1.2.1978 - 8.3.1978

Kaynak Genel İş VII. Genel Kurul Çalışma Raporu, s. 195.

1979 Yılı Grevleri

İsparta Belediyesi	15.7.1978 - 1979 son. sür.	305 işçi
Gelibolu Belediyesi	15.8.1978 - 6.4.1979	42 işçi
Elbistan Belediyesi	26.9.1978 - 1979 son. sür.	80 işçi
Tuzla Belediyesi	23.10.1978 - 1979 son. sür.	9 işçi
Gültepe Belediyesi	23.11.1978 - 12.1.1979	294 işçi
Geyve Belediyesi	23.9.1978 - 1979 son. sür.	34 işçi

Manisa Belediyesi	5.1.1979 - 22.2.1979	522 işçi
İzmit Belediyesi	6.2.1979 - 7.7.1979	1.300 işçi
Bolu Belediyesi	1.3.1979 - 4.4.1979	210 işçi
Arslanbey Belediyesi	22.1.1979 - 12.6.1979	16 işçi
Mardin Belediyesi	8.5.1979 - 16.5.1979	195 işçi
Gönen Belediyesi	20.6.1979 - 8.7.1979	62 işçi
Antalya Belediyesi	4.7.1979 - 7.7.1979	1.049 işçi
Susurluk Belediyesi	29.6.1979 - 19.11.1979	78 işçi
Safranbolu Belediyesi	30.6.1979 - 16.7.1979	71 işçi
Kırıkkale Belediyesi	17.7.1979 - 8.8.1979	430 işçi
Karabük Belediyesi	24.7.1979 - 23.8.1979	517 işçi
Diyarbakır Belediyesi	8.8.1979 - 13.9.1979	2.808 işçi
Karaman Belediyesi	28.8.1979 - 20.10.1979	115 işçi
Urfa Belediyesi	16.8.1979 - 23.8.1979	550 işçi
Bingöl Belediyesi	6.10.1979 - 25.10.1979	110 işçi
Marmaris Belediyesi	20.11.1979 - 1979 son. sür.	25 işçi
Çerkes Belediyesi	21.11.1979 - 1979 son. sür.	31 işçi
İzmir Belediyesi	3.5.1979 - 6.5.1979	4.694 işçi
İzmir Belediyesi	4.8.1979 - 14.8.1979	4.694 işçi
Karahallı Belediyesi	21.3.1979 - 30.3.1979	20 işçi
Çatalağzı Belediyesi	2.8.1979 - 14.8.1979	60 işçi
Mudanya Belediyesi	24.7.1979 - 1979 son. sür.	97 işçi
Gülnar Belediyesi	8.5.1979 - 7.10.1979	83 işçi

Kaynak: DİSK, 1979 Ekonomik Rapor, s. 129-131.

1980 Yılı Grevleri

Diyarbakır Belediyesi	5.1.1980 - 19.1.1980	332 işçi
Çerkes Belediyesi (Çankırı)	21.11.1979 - 17.1.1980	31 işçi
Denizli Belediyesi	9.2.1980 - 7.3.1980	693 işçi
Batman Belediyesi	24.1.1980 - 13.3.1980	400 işçi
Geyve Belediyesi	4.9.1978 - 4.4.1980	20 işçi
Seydişehir Belediyesi	22.5.1980 - 27.5.1980	104 işçi
Turhal Belediyesi	21.5.1980 - 28.5.1980	132 işçi
İzmir Belediyesi	17.5.1980 - 4.6.1980	5.600 işçi
Elbistan Belediyesi	5.10.1978 - 5.7.1980	73 işçi
Diyarbakır Belediyesi	7.8.1980 - 10.8.1980	832 işçi
Mudanya Belediyesi	24.7.1979 - 25.4.1980	97 işçi

Kaynak: Tüba İş-İşçi ve Çalışma Ajansı, 6.11.1980.

DİRENİŞLER

- 1.3.1961 : Ankara Belediyesi Fen işçileri. 450 işçinin işine son verilmesi üzerine sessiz yürüyüş.
- 2.12.1961 : Ankara EGO işçileri. İşçi haklarının verilmemesi için sessiz yürüyüş.
- 15.1.1962 : İskenderun Reyhanlı Belediyesi Temizlik işçileri. Ücretlerin artırılması ve emirlerin değiştirilmesi istemi.
- 8.6.1962 : Buca Belediyesi Otobüs İşletmesi işçileri (42 işçi). Maaşların ödenmemesini protesto için oturma grevi.
- 25.7.1962 : İzmir Belediyesi Temizlik işçileri (641 işçi). Yevmiye zammı, akşam yemeği verilmesi, temizlik işçileri emirinin değiştirilmesi istemi. 207 işçi işten çıkarıldı.
- 27.7.1966 : Çorum Temizlik işçileri (54 işçi). 72 işçinin işine son verilmesini protesto. Ankara'ya yürüyüş: 27.7.1966 - 3.8.1966. İstanbul'a yürüyüş: 15.8.1966.
- 11.5.1967 : Manisa Belediyesi işçileri (350 işçi). Manisa - Ankara yürüyüşü: 44 gün.
- 5.11.1967 : Adana Belediyesi işçileri. 200 işçinin işten çıkarılmasını protesto.
- 17.4.1970 : Ankara Belediyesi Temizlik işçileri, uzayan yetki uyuşmazlığını protesto etmek için Bölge Çalışma Müdürlüğü'nü bir süre işgal ettiler.
- 29.4.1970 : Ceyhan ve Osmaniye Belediyesi işçileri (400 işçi), 5 aylık ücret ve 2 ikramiyenin ödenmemesi nedeniyle oturma grevi.
- 5.11.1970 : Ankara Belediyesi işçileri (5.000 işçi). Maaş ve fazla çalışma ücretlerinin ödenmemesi. İş yavaşlatma.
- 6.11.1970 : Sakarya Belediyesi (245 işçi). Ücretlerin ödenmemesi.
- 10.11.1970 : İstanbul Belediyesi işçileri (800 işçi). Toplu sözleşme farklarının ödenmemesi. İş bırakma.
- 6.1.1971 : İstanbul Belediyesi Temizlik ve Fen İşleri. Aralık maaşının ve ikramiyesinin ödenmemesi. İş bırakma.
- 22.2.1974 : Ankara EGO işçileri (2.000 işçi). İş bırakma.
- Mart 1974 : Erzurum Belediyesi işçileri (140 işçi). İşten çıkarılmayı protesto için belediye başkanının odasının işgalı.
- 21.5.1975 : Ankara Belediyesi işçileri. Nisan maaşlarının ödenmemesini protesto için 1 saatlik iş bırakma.
- 28.7.1975 : Ankara Belediyesi işçileri (3.000 işçi). 1 gün direniş.
- 24.9.1975 : İsparta Belediyesi işçileri. Sendikal baskıya karşı direniş.
- 10.12.1975 : İstanbul Belediyesi işçileri (11.000 işçi). Maaş ve ikramiyelerin ödenmemesi. İş bırakma ve Belediye Sarayını işgal (2 gün).
- 23.12.1975 : Mersin Belediyesi işçileri (1.200 işçi). İşten çıkarılanların geri alınması için direniş.
- 1.1.1976 : İstanbul Belediyesi işçileri. Demirel Hükümetinin uygulamalarını protesto için direniş.

- 8.1.1976 : Diyarbakır Belediyesi işçileri (500 işçi). Ücret ve elbise paralarının alınamaması nedeniyle direniş.
- 16.4.1976 : Ankara Belediyesi, 150 işçi, ücret ödenmemesi.
- Ocak 1978 : Ankara Belediyesi işçileri. Maaş ödenmemesi nedeniyle direniş.
- Ocak 1978 : Elbistan Belediyesi işçileri (103 işçi). Maaş ve sosyal hakların 5 aydır ödenmemesi nedeniyle direniş.
- Ocak 1978 : Burdur Belediyesi işçileri. Genel İş'e kayıtlı 34 işçinin işten çıkarılmasını protesto için direniş.
- Şubat 1978 : Diyarbakır Belediyesi işçileri. Toplu iş sözleşmesinde belirlenen hakların verilmemesi nedeniyle direniş.
- Nisan 1978 : Ankara Sular İdaresi işçileri (380 işçi). Yemeklerin kalitesini protesto için yemek boykotu.
- Mayıs 1978 : Urfa Belediyesi işçileri (500 işçi). Ücretlerin ödenmemesi nedeniyle iş yavaşlatma.
- Mayıs 1978 : İzmir Gültepe Belediyesi işçileri (350 işçi). 7 aylık maaş ve fazla çalışma ücretlerinin ödenmemesi nedeniyle direniş.
- Haziran 1978 : Tunceli Belediyesi işçileri. Garaj inşaatında çalışan 17 işçinin 3 aydır maaş alamaması nedeniyle direniş.
- Temmuz 1978 : İETT işçileri (120 şöför). Otobüs lastiklerinin kalitesizliği nedeniyle olan kazayı protesto için direniş.
- Eylül 1978 : İzmit Belediyesi (2.000 işçi). Toplu sözleşme ikramiye ve zam farklarının ödenmemesini protesto için direniş.
- Ekim 1978 : Kocasinan Belediyesi işçileri (300 işçi). İşverenin baskılarını protesto etmek için 4 saat direniş.
- Kasım 1978 : Diyarbakır Belediyesi işçileri. Ergani'deki Genel İş toplantısına yapılan saldırıyı protesto için direniş.
- Kasım 1978 : Kırıkkale Belediyesi işçileri (200 işçi). Maaş alamamalarını protesto için direniş.
- Aralık 1978 : Ankara Belediyesi işçileri. Maaş ve toplu sözleşme farklarının ödenmemesini protesto (direniş).
- Aralık 1978 : Karabük Belediyesi işçileri (600 işçi). Toplu sözleşmenin uygulanmamasını protesto için direniş.
- Aralık 1978 : Antalya Belediyesi işçileri (690 işçi). Toplu sözleşme haklarının verilmemesini protesto için direniş.
- Ocak 1979 : Batman Belediyesi işçileri. İkramiye ve maaşların üç aydır ödenmemesini protesto için direniş.
- Ocak 1979 : Muğla Belediyesi işçileri. Üç aylık maaş ve bir ikramiyenin ödenmemesini protesto için direniş.
- Şubat 1979 : Bilecik Belediyesi işçileri (74 işçi). Toplu sözleşme haklarının verilmemesini protesto için direniş.
- Nisan 1979 : Uşak Karahallı Belediyesi temizlik işçileri. Maaşların düşüklüğünü ve sendikalaşmayı önlemek için yapılan baskıları protesto amacıyla direniş.
- Nisan 1979 : Ankara Belediyesi işçileri. 48 gündür maaş ödenmemesi gerekçesiyle Belediye Başkanının odasının işgali.

- Nisan 1979 : Fatsa Belediyesi işçileri. Dört aydır maaş ödenmemesini protesto.
- Haziran 1979 : Ankara Belediye Hastanesi görevlileri (250 kişi); İkramiye ödenmemesini protesto için yemek boykotu.
- Haziran 1979 : Ankara Belediyesi işçileri (7.000 işçi). Maaşların ödenmemesini protesto için direniş.
- Haziran 1979 : Van Belediyesi işçileri (135 işçi). Dört aydır maaşların ödenmemesini protesto için direniş.
- Haziran 1979 : İzmir Belediyesi işçileri. Grev ertelemesini protesto için iş yavaşlatma.
- Temmuz 1979 : Ankara Belediyesi işçileri (7.000 işçi). Maaş ve yakacak yardımının ödenmemesini protesto için direniş.
- Ağustos 1979 : Ankara Belediyesi işçileri. Temmuz ayı maaşlarının ödenmemesini protesto için Belediye Başkanının odasının işgali.
- Ağustos 1979 : Denizli Belediyesi'ne ait Pamukkale Esot Moteli'nde Genel İş üyesi 24 işçi, toplu sözleşmede belirlenen hakların verilmesini protesto için direniş.
- Ağustos 1979 : İslahiye Belediyesi Temizlik işçileri. Toplu sözleşme haklarının verilmemesini protesto için direniş.
- Eylül 1979 : İstanbul Belediyesi işçileri (11.000 işçi). Maaşların ödenmemesini protesto için üç saat direniş.
- Eylül 1979 : Eskişehir Belediyesi otobüs şoförleri. Toplu sözleşme farklarının zamanında ödenmemesini protesto için direniş.
- Eylül 1979 : Ordu Belediyesi Temizlik işçileri. Toplu sözleşme haklarının verilmemesini protesto için direniş.
- Ekim 1979 : Adana Belediyesi Yol Şantiyesi işçileri. Toplu sözleşmenin uygulanmamasını ve işçilere baskı yapılmasını protesto için direniş.
- Kasım 1979 : ESHOT işçileri (2.500 işçi). Maaş ve toplu sözleşme farklarının verilmemesini protesto için direniş.
- Kasım 1979 : İETT işçileri. İETT Taşıtlar Dairesi Başkanının görevden alınmasını protesto için direniş.
- Aralık 1979 : Antalya Belediyesi işçileri (890 işçi). Toplu sözleşme haklarının verilmesini protesto için direniş.

BAŞVURU

Amasıyalı, ERTUĞRUL, «EGO Genel Müdürlüğünün Sorunları ve 1974-75-76-77 Yılları Çalışmaları», **Devrimci Belediyeler Derneği Yayın Organı**, Haziran 1977.

Arslan, SÜLEYMAN, **Türkiye'de ve İngiltere'de Merkezi İdarenin Mahalli İdareler Üzerindeki Denetimi**, AİTİA Yay., 1978.

- Atabey, FAHRİ, «İstanbul Belediyesinin Bugünkü Durumu», «Cumhuriyetin 50. Yılında İstanbul'un İdari Sorunları Semineri, 1973.
- B.İ.F., Kuruluşu, Amaç ve İlkeleri, Genel Örgütlenme Durumu, 1979.
- Çanakçı, İSMET, «Başkentin Temizliği Konusunda Halkımıza Düşen Görev», DBD Yayın Organı, Mart 1977.
- Dalokay, VEDAT, «Belediye Gelirleri Yasası Hemen Çıkmalıdır», DBD Yayın Organı, Şubat 1977.
- DİSK Dergisi, Mart, 1976
- DİSK, 1979 Ekonomik Rapor, 1980.
- Genel İş, Emek Gazetesi.
- , VII. Genel Kurula Sunulan Çalışma Raporu, 1978.
- , VIII. Genel Kurula Sunulan Çalışma Raporu, 1980.
- Geray, CEVAT-KELEŞ, RUŞEN, Personelinin Gözüyle Küçük Belediyelerin Sorunları, TODAİ Yay., 1969.
- İsvan AHMET, Halkın Belediyesi İstanbul, 1977.
- Koç, YILDIRIM, Kamu Kesiminde İşçi İstihdamı ve İşçi-İşveren İlişkileri, ODTÜ IIF, 1980 (Çoğaltma).
- Tayanç, TUNÇ, «Geciktirilen Grevler Üzerinde Bir Değerlendirme», ODTÜ Gelişme Dergisi, Cilt 7, No. 1-2, 1980.
- TÜBA İş-İşçi-Çalışma Ajansı.
- Yavuz, FEHMİ, Türk Mahalli İdarelerinin Yeniden Düzenlenmesi, TODAİ, Yay., 1966.